

N:o 63.

Ank. till Riksd. kansli den 29 april 1905, kl. 11 f. m.

*Utlåtande, i anledning af väckt motion angående utarbetande af
förslag till lag om försäkringsaftal.*

Till behandling af lagutskottet har hänvisats en inom Andra Kammaren af herr *M. F. Nyström* väckt motion, n:o 93, af följande lydelse:

»Vid 1903 års riksdag hemställde jag i motionen n:o 174, att i den då under behandling varande försäkringslagen måtte inrymmas en bestämmelse om att lifförsäkringstagaren, som af en eller annan orsak uraktlåter att fortsätta med sina premieinbetalningar, måtte tillerkännas rätt att återfå den del af de erlagda premierna, som nu i form af annullationsvinster tillfalla lifförsäkringsanstalterna. Denna motion afslogs af Riksdagen på den grund, att en dylik bestämmelse ansågs ej hafva sin plats i det då föreliggande lagförslaget, som närmast afsåg den allmänrättsliga sidan af försäkringsväsendet, under det att de förhållanden, som uppstå mellan försäkringsgifvare och försäkringstagare, resp. ömsesidiga rättigheter och skyldigheter, borde regleras genom en särskild lag. Jag nämnde äfven i motionen, att en dylik lag om försäkringsaftal var under utarbetande i Tyskland.

Detta (i Reichs-Justizamt utarbetade) lagförslag föreligger nu färdigt jämte motiven för detsamma, och redan i inledningen betonas, att en sådan lag utgör ett nödvändigt komplement till den nya tyska försäkringslagen af den 12 maj 1901, dels därför att det till en genomarbetad enhet sammanfört de privaträttsliga bestämmelser, som hittills finnas spridda i de

Bih. till Riksd. Prot. 1905. 7 Saml. 52 Häft. (N:o 63).

olika tyska staternas författningar, dels och framför allt därför att det reglerar rättsförhållanden, hvilka framvuxit ur en långvarig praxis, men som tillämpats olika och i många fall godtyckligt.

Att en lag om försäkringsaftal är nödvändig äfven för Sverige, framhålls med styrka under debatten om försäkringslagen år 1903 i Andra Kammaren, och det ligger för öfrigt i sakens natur, att saken ej kan alltför länge uppskjutas, i synnerhet med den utveckling, som särskildt lifförsäkringsrörelsen i vårt land tagit, och i hvilken försäkringsgren kontrakten äro afsedda att gälla under ett stort antal år, ofta för ett helt lif. »Vid afslutandet af en försäkring är», säges det i motionen till det tyska förslaget, »den försäkrade i allmänhet den svagare parten; särskildt står han i regel efter försäkringsgifvaren i affärserfarenhet, och han är därför ofta oförmögen att i rätt tid vidtaga åtgärder för att skydda sina intressen gentemot orättfärdiga öfvergrepp från den andres sida.» Dessa ord äga sin tillämpning äfven hos oss, och lagstiftningen, som har till uppgift att skydda den svagare partens rätt, får ej lämna dem obeaktade. Det tyska förslaget, som i regel utgår därifrån, att försäkringsförhållandet i första rummet bestämmes af den mellan parterna träffade öfverenskommelsen och att de lagliga föreskrifterna komma till användning endast i det fall, att sådan öfverenskommelse i något afseende ej träffats, har därför, där det synts nödvändigt för att skydda den försäkrades viktigare intressen, utrustat sina föreskrifter med tvingande kraft. Belysande härutinnan äro bestämmelserna rörande försummade premieinbetalningar. Jag visade i den förut nämnda motionen, att lifförsäkringsanstalterna vore i tillfälle att göra betydande vinster på försäkringar, som upphört på den grund, att de försäkrade ej mäktat fullfölja premieinbetalningarna, och att antalet af sådana förfallna försäkringar under åren 1900 och 1901 utgjorde 21,236 stycken, representerande en försäkringssumma af 48,698,677 kronor, samt omnämnde sannolikheten af att en god del af de för dessa försäkringar erlagda premier ingått i bolagens kassor såsom annullationsvinster, hvarom dock ingenting nämnes i de officiella rapporterna.

Att dessa vinster äro oberättigade i fråga om den del däraf, som ej bör tilläggas försäkringsfonden, ligger i sakens natur, och det erkännes äfven öppet af en del lifförsäkringsanstalter, som utlämna fripoliser, sedan försäkringen varit gällande i vissa år, i regel minst tre eller fem. Alla lära dock icke göra det.

Såsom en märklig ojämnhet i den nu rådande praxis må antecknas, att af de lifförsäkringsbolag, som vid annullationer af en lifförsäkring till-

godose försäkringstagarens intressen, några tillstålla honom återköps- eller fribrefsvärde utan någon åtgärd från hans sida, under det att andra fordra ansökan om utfående af värdet. Bestämmelsen härom undgår — efter hvad jag från försäkringshåll hört — ofta försäkringstagaren, och han går sålunda förlustig en rätt, som är honom tillförsäkrad, men som i följd af bristande lagbestämmelser nu opåtaladt kan undanhållas honom. I det tyska lagförslaget är skyldigheten ovillkorlig. I § 164 heter det: »Äro premier betalda för en tidrymd af minst tre år, så gälla föreskrifterna i §§ 165—168», och enligt dessa paragrafer kan den försäkrade när som helst i utbyte mot sin försäkring fordra en premiefri försäkring, gällande från slutet af den löpande försäkringsperioden (ett år), hvarjämte äfven stadgas, att vid utbytet samma tariff skall följas, som legat till grund för det ursprungliga aftalet. Jämväl i fall af uraktlåten premieinbetalning eller då försäkringsgifvaren uppsäger försäkringen, är han enligt dessa §§ skyldig att lämna fripolis.

Enbart nu omnämnda otillbörliga annullationsvinster, som i de flesta fall uttagas af medellösa försäkrade, synas mig till fullo motivera en framställning från Riksdgens sida om utarbetande af en lag om försäkringsaftal, men det finns dessutom många andra skäl, som kraftigt tala för en sådan.

I §§ 49 och 100 i lagen om försäkringsrörelse af den 24 juli 1903 talas om försäkringsbref och hvad det skall innehålla, men där står ingenstädes föreskrifvet, att försäkringsbolagen äro ovillkorligen skyldiga att utfärda sådana. Ehuruval i detta fall en tillfredsställande praxis utbildat sig, torde dock det riktiga vara, att denna praxis lagfästes. Ännu viktigare torde vara, att trygghet finnes för att den försäkrade medgifves en viss tid, inom hvilken han har rätt att framställa anmärkningar mot bestämmelserna i försäkringsbrevet, något som skulle i lika hög grad gagna försäkringsgifvaren, i det att efter denna tids förlopp inga tvister rörande aftalets bestämmelser skulle kunna uppstå. Af betydelse äro äfven frågorna, huruvida försäkringsbref skall utfärdas till viss man eller till innehafvaren; huru förfaras skall, om försäkringsbref förkommit; rättigheten för den försäkrade att erhålla afskrift af ett förloradt försäkringsbref; samt den synnerligen viktiga frågan, hvem det rätteligen tillkommer att lyfta försäkringssumman, en fråga, som föranledt många rättstvister. Särskildt kan och har detta inträffat i sådana fall, då ett på innehafvaren utställt lifförsäkringsbref lämnats såsom hypotek till en borgenär och sterbhuset vid dennes frånfälle gör anspråk på hela värdet af försäkrings-

brevet. En lag om försäkringsaftal bör kunna i hög grad inskränka af dylika anledningar förda rättegångar.

Det torde vara öfverflödigt att ingå på alla de fall, då en lag om försäkringsaftal skulle kunna på förhand ordna rättsförhållandena i afsikt att förebygga konflikter eller, där sådana uppstå, verka till skydd för den förorättade eller svagare parten. Det bör vara nog att erinra om de konflikter, som kunna uppstå i följd af uraktlåtenhet att vid en försäkrings afslutande uppgifva alla de omständigheter, som kunna inverka på riskens storlek eller eventuella ökning under försäkringstiden; om skyldigheten för den försäkrade eller hans rättsinnehafvare att vid inträffande försäkringsfall genast underrätta försäkringsgifvaren; om försäkringsagenter och deras skyldigheter och befogenheter, hvarom ingenting säges i lagen om försäkringsrörelse af den 24 juli 1903, men hvilket kapitel synes vara af synnerligt stor allmän betydelse. Rörande nödvändigheten att i lagen om försäkringsaftal inrymma bestämmelser i sist nämnda hänseende yttras i motiveringen till det tyska lagförslaget, att försäkringsgifvarens och allmänhetens åskådningar och intressen i fråga om försäkringsagenternas ställning vidt skilja sig från hvarandra. Under det att allmänheten i de flesta fall hyser den uppfattningen, att agenterna i vidsträcktaste mening representera försäkringsgifvaren, och att denne alltså har att ansvara för deras åtgärder och försummelser, söker försäkringsgifvaren å sin sida att, såvidt möjligt är, vältta allt ansvaret öfver på sina agenter, i det att han häfdar den ståndpunkten, att agenten står såsom själfständig förmedlare mellan de båda parterna, och att han blott ur denna synpunkt tillgodogör sig agentens tjänster. Agentens förklaringar och rättshandlingar äro följaktligen ej för honom bindande. Utan att obetingadt ställa sig på allmänhetens ståndpunkt har det tyska lagförslaget likväl intagit vissa allmänna bestämmelser, afsedda att bereda allmänheten det skydd, som med nuvarande uppfattning af ansvarsfrågan ansetts möjligt. En sådan, om ock något allmän, lagstiftning skulle göra allmänheten mera kritisk gentemot agenternas mången gång prunkande löften, och den solida försäkringsverksamheten skulle därpå vinna, i det att dess ombud vunne större förtroende.

En fråga, som angår tredje mans rätt, är den om ett lifförsäkringsaftals oantastlighet. Med afseende å t. ex. själfmord äro bestämmelserna i våra försäkringsbolag mycket olika och delvis sväfvande. Då lifförsäkringsbref ofta lämnas som hypotek för skuld, skulle det för vederbörande

långifvare vara af stort värde, om den nu förefintliga osäkerheten häfdes genom klara och oförtydbara lagbestämmelser.

Den invändning man kan göra och gjort mot en lag om försäkringsaftal är, att den skulle påtrycka försäkringsväsendet en likformighet, som skulle kunna skada dess framtida utveckling och tillväxt. Invändningen skulle vara befogad, om man fordrade, att alla försäkringskontrakt skulle vara stöpta i samma form, eller om det förmenades bolagen att anpassa sig efter förändrade tidsförhållanden och allmänhetens nya behof. Detta vore en oriktig tolkning af motionens mening. Försäkringsbolagen böra lämnas samma frihet som nu att utveckla sig, men de böra på samma gång lagligen tillhållas att tillgodose allmänhetens berättigade intressen; och lagens uppgift bör vara att undanröja den ovisshet, som nu i många fall råder, och framför allt att bereda allmänheten skydd i de afseenden, rörande hvilka i försäkringsaftalen ingenting säges.

Att lagen om försäkringsaftal äro af försäkringsväsendets utveckling och tidsförhållandena betingade framgår bland annat däraf, att icke blott i Tyskland, utan äfven i Frankrike, Österrike och Schweiz lagförslag om försäkringsaftal föreligga utarbetade. För mig har emellertid endast det tyska förslaget varit tillgängligt.

På grund af det ofvan anförda får jag vördsamt hemställa, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och för Riksdagen framlägga ett förslag till lag om försäkringsaftal.»

Såsom motionären omnämner, väckte han vid 1903 års riksdag i anledning af det då af Kungl. Maj:t för Riksdagen framlagda förslag till, bland annat, lag om försäkringsbolag en motion, däri han — under förmälan, hurusom berörda lagförslag icke innehölle någon bestämmelse, som ålade lifförsäkringsbolagen att på något sätt godtgöra försäkringstagare, som i följd af oförmåga att fortsätta med premieinbetalningarna låte sina lifförsäkringar förfalla — hemställde om vidtagande af den förändring i lagförslaget, som vore påkallad till afhjälpande af berörda brist. Det utskott, som i sammanhang med propositionen behandlade omförmälda motion, afstyrkte den sistnämnda på den grund, att de af motionären berörda förhållandena afsåge det genom försäkringsaftalet uppkomna rättsförhållandet mellan försäkringsanstalten och försäkringstagaren, hvadan de af motionären

önskade lagstadgandena hade sin rätta plats i en blifvande lag om försäkringsaftal; och motionen föranledde icke heller någon Riksdagens åtgärd.

Den lagstiftning angående försäkringsväsendet, som i vårt land kommit till stånd hufvudsakligen i och med lagarna angående försäkringsrörelse och om utländsk försäkringsanstalts rätt att drifva försäkringsrörelse här i riket den 24 juli 1903, hvilat på principen af koncession och tillsyn af offentlig myndighet såsom villkor för bedrifvande af försäkringsrörelse, då den icke utöfvas af staten genom någon dess inrättning. Denna lagstiftning afser dock, såsom af det ofvan anförda framgår, endast att trygga och öfvervaka de enskilda försäkringsanstalternas ekonomiska ställning eller att fixera deras ansvarighet för åtagna förbindelser och innefattar icke en i alla afseenden fullständig reglering af försäkringsverksamheten både ur offentlig-rättslig och ur privaträttslig synpunkt.

Motionären har nu emellertid ifrågasatt, huruvida icke det offentliga intresse, som har föranlett utfärdandet af gällande kontrollföreskrifter i förevarande hänseende, berättigar ett ytterligare fortskridande på den sålunda inslagna vägen. Till grund härför ligger den tanke att — liksom det med hänsyn till betydelsen för det allmänna däraf, att försäkring af olika slag alltmera kommer till användning, för samhället är af stor vikt, att de anstalter, som meddela försäkringar, erbjuda fullgod säkerhet för åtagna förbindelsers fullgörande — det för försäkringsrörelsens utveckling är af vidtgående betydelse, att densamma äfven eljest bedrifves under former, hvilka för den enskilde äro så tillfredsställande som möjligt. Motionären har framhållit, hurusom åtskilliga missförhållanden i nu förevarande afseende äro rådande, och utskottet har icke kunnat undgå att finna, att hvad sålunda i motionen anförts till stöd för det väckta förslaget om vidtagande af åtgärder för åstadkommande af en lag om försäkringsaftal i allmänhet har full giltighet.

Utskottet förbiser dock ingalunda, att det är förenadt med afsevärda svårigheter att inlåta sig på en lagstiftning af den i motionen ifrågasatta art. Dessa svårigheter bero företrädesvis på skiljaktigheterna mellan de olika försäkringsgrenarna äfvensom på den omständigheten, att försäkringsväsendet fortfarande är stadigt i en liflig utveckling och i följd häraf de former och regler, som gälla för detsamma, delvis ännu icke kunna anses hafva vunnit sådan häfd och stadga, som erfordras för att därpå bygga en lagstiftning. Det torde vara med hänsyn till dessa svårigheter som man hittills i de större kulturländerna icke allmänt inlåtit sig på att mera uttömmande normera de privata rättsförhållanden, som härflyta ur försäk-

ringsaftal. Men, såsom af motionen framgår, är sådan lagstiftning dock ingalunda oförsökt. Förutom beträffande sjöförsäkringsaftalet, hvarom stadgas i de flesta länders sjölagar eller handelslagar, påträffas i en mängd rätts-system dylika privaträttsliga bestämmelser af större eller mindre vidlyftighet, och speciella lagar om försäkringsaftalet finnas äfven flerstädes utarbetade och antagna.

I en lag om försäkringsaftal, som ju afser att normera berörda aftal från olika synpunkter, torde böra — om en sådan lagstiftning, såsom utskottet håller före, anses önskvärd och lämplig äfven i vårt land — upptagas till behandling, bland andra, de spörsmål, som i förevarande motion omförmälas, nämligen försäkringsvillkoren i allmänhet, försäkrings-gifvares och försäkringstagares inbördes rättigheter och skyldigheter samt försäkringsagenternas rättsliga ställning. I öfverensstämmelse med hvad i allmänhet vid lagstiftning af förevarande art skett, torde det böra i princip lämnas vederbörande fritt att efter sitt skön vid aftalets ingående träffa närmare bestämmelser angående hvad därmed står i samband, så att lagens föreskrifter träda i tillämpning allenast då annat icke öfverenskommits. Äfven om sålunda bestämmelserna i en lag om försäkringsaftal icke i hvarje fall komma till användning, är dock betydelsen af lagens förefintlighet alltid den, att fullständigande och bestämda regler finnas för den händelse, att i ett eller annat hänseende sammanstämmande viljeförklaring af kontrahenterna icke föreligger. Härigenom torde i många fall osäkerhet och tvister förekommas.

Det kan dock enligt utskottets mening ifrågasättas, huruvida icke beträffande vissa med försäkringsaftalet förenade rättsverkningar föreligger ett allmänt intresse af den styrka, att det berättigar ett förbud från samhällets sida mot aftal af däremot stridande innehåll. För det allmänna torde det stundom kunna anses vara en förpliktelse att söka motverka de skadliga följderna däraf, att af två kontrahenter vid ett aftals ingående den ene sitter inne med öfvervägande maktmedel att göra aftalet för sig fördelaktigt. I nu förevarande hänseende torde ofta den enskilde försäkringssökanden gentemot försäkringsanstalten vara att anse såsom den svagare parten, hvilken, om han vill erhålla en försäkring, är nödsakad att underkasta sig de villkor, som af anstalten härför uppställas, om de än kunna för honom innebära afsevärd obillighet. I utskottets tanke böra olägenheter i angifna afseende om möjligt förekommas, och ett dylikt syfte skulle t. ex. en lagbestämmelse tjäna, hvilken föreskrefve, att en försäkringsanstalt alltid vore skyldig att, när en försäkring till följd af under-

låtenhet att betala premie eller eljest upphörde, till vederbörande utgifva någon ersättning för redan inbetalda premier.

Angående det närmare innehållet i öfrigt af en lag om försäkringsaftal har utskottet helt naturligt, i saknad af fullständig utredning i ämnet, icke kunnat bilda sig någon bestämd uppfattning. Bland de i motionen med afseende härå behandlade spörsmål har utskottet, hvilket — liksom fallet synes vara med motionären — vid afgifvande af ofvananförda uttalanden företrädesvis haft i sikte den gren af försäkringsrörelsen, som afser lifförsäkring, emellertid särskildt uppmärksammat frågan om försäkringsagenternas ställning och hvad därmed äger samband. Här om innehålla försäkringsanstalternas reglementen och försäkringsvillkor i allmänhet inga eller endast knapphändiga uttalanden, och de allmänna reglerna om fullmaktigskap och närstående rättsinstitut lära särskildt härutinnan vara otillräckliga. Till följd af saknaden af närmare och kontrollerande bestämmelser om t. ex. förhållandet mellan agenterna och försäkringsanstalterna samt om behörigheten att utöfva förevarande agentverksamhet har det möjliggjorts, att särskildt inom vissa områden af försäkringsrörelsen personer vid bedrifvande af agentverksamhet gått till väga på ett sätt, som hos allmänheten äfventyrat eller kunnat äfventyra det förtroende till försäkringsverksamheten, hvars bibehållande är af största vikt för denna rörelses tillfredsställande utveckling.

På grund af hvad sålunda anförts, hemställer utskottet,

att Riksdagen, med bifall till förevarande motion, ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lag om försäkringsaftal.

Stockholm den 28 april 1905.

På lagutskottets vägnar:

ERNST TRYGGER.